

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٢١٥٢٤ - ٢٠٤٧.٣

دانشگاه قم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

بررسی ساختار دستوری عتبه الکتبه

استاد راهنما:

آقای دکتر علیرضا نبی نو

استاد مشاوره:

آقای دکتر محمود مهر آوران

نگارنده:

محسن یلوه

۱۳۸۸/۷/۱۶

تابستان / ۱۳۸۸

امتیاز اهدایات دارک سمی بره
تمت به درک

۱۲۱۵۲۴

تاریخ: ۸۸/۷/۶
شماره: ۱۱۲۸ الفج
پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای محسن یلوه رشته : زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان :
"بررسی ساختار دستوری عتبه الکتبه" با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۳۱ تشکیل
گردید. در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد...۱۹... با حروف بونویس... با
درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
آقای علیرضا نبی لو	استاد راهنما	استادیار	
آقای محمود مهرآوران	استاد مشاور	استادیار	
آقای احمد رضایی جمکرانی	استاد ناظر	استاد یار	
آقای محمد فولادی	استاد ناظر	استاد یار	
آقای علیرضا نبی لو	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء: محمد ثابتی

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء: دکتر علیرضا نبی لو

انی:

م. جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم

پستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

انت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

نت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

نت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم به:

همسر عزیزم که در تمامی مراحل این پژوهش یار و مددکارم بودند.

تشکر و قدر دانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود ، در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضایل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم .

از استاد گرامی ویزرگوار جناب آقای دکتر علیرضا نبی نو که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم .

از جناب آقای دکتر محمود مهر آوران به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند کمال تشکر را دارم .

از دوستانم به ویژه آقایان علی و حسن فرمانی و تشکر و قدر دانی می نمایم .

در پایان از داوران فاضل و دانشمند که رنج مطالعه پایان نامه ام را تقبل فرمودند متشکرم .

چکیده:

موضوع این رساله بررسی ساختار دستوری کتاب عتبه الکتبه است که دربردارنده مراسلات دیوانی سلطان سنجر سلجوقی است و نظر به اینکه موضوع آن به منشی‌گری و رسایل متکی است بررسی ساختار دستوریش مغتنم است و اهمیت آن در آگاهی از روند تغییرات زبانی و دستوری و روشن شدن زوایای پنهان زبانی و بهره‌گیری از آن در زبان امروزه است. اهداف و کاربردهای این پایان‌نامه ترسیم خطوط اصلی بحث دستور در این اثر و تسری آن به آثار مشابه و امکان مقایسه بین دستور زبان این اثر با سایر متون مشابه و استفاده از این پژوهش در تدوین دستور جامع تاریخی زبان فارسی است. نمونه‌های آماری که از جملات این کتاب انتخاب شده و به شکل علمی قابل تسری به کل اثر است با روش تحلیلی و نگرش دستوری و گرامری که مبنای آن نظریات دستوری است، یافته‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و این نتایج عینی و ملموس بدست آمد که ۴۹٪ افعال مرکب است؛ در ساخت فعل‌های مرکب هم‌کرد" کرد" بیشترین کاربرد را دارد؛ ۷۶٪ اسم‌ها ساده هستند؛ ۸۶٪ اسم‌ها عام و ۱۴٪ خاص است؛ جمع مکسر با ۲۸۴۳ مرتبه استعمال بیشترین کاربرد را داشته است؛ ضمیر شخصی جدای سوم شخص مفرد "او" بیشترین کاربرد را داشته است در حالی که ضمیر شخصی جدای دوم شخص جمع "شما" اصلاً استفاده نشده است؛ ۴۹٪ صفات مشتق و ۴۱٪ ساده هستند؛ حرف ربط "و" با ۲۷۹۴ مرتبه استفاده بیشترین استعمال را داشته است؛ ۹۵٪ جملات به هم پیوسته و تنها ۵٪ جملات مستقل ساده هستند؛ ۶۶/۹۶٪ جملات به شیوه عادی و ۳۳/۰۴٪ آن به شیوه بلاغی نگاشته شده است.

واژگان کلیدی: دستور، عتبه الکتبه، فعل، اسم، جمله

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱.....	موضوع تحقیق.....
۲.....	اهمیت موضوع.....
۲.....	اهداف و کاربردها.....
۳.....	پرسش های پژوهش.....
۳.....	فرضیات.....
۳.....	سابقه و پیشینه تحقیق.....
۴.....	کتاب عتبه الکتبه ومؤلف آن در یک نگاه.....
	فصل اول: افعال
۹.....	۱-۱ تعاریف فعل.....
۱۰.....	۱-۲ بررسی ویژگی های فعل.....
۱۱.....	۱-۳ ساختمان فعل.....
۱۱.....	۱-۳-۱ فعل ساده.....
۱۲.....	۱-۳-۲ فعل پیشوندی.....
۱۳.....	۱-۳-۳ فعل مرکب.....
۱۴.....	۱-۳-۴ همکردهای فعل مرکب.....
۲۲.....	۱-۳-۵ عبارات فعلی.....
۲۳.....	۱-۴ شخص فعل.....
۲۵.....	۱-۵ فعل گذروناگذر.....
۲۵.....	۱-۵-۱ فعل ناگذر.....
۲۶.....	۱-۵-۲ فعل گذر.....
۲۷.....	۱-۵-۳ گذرا کردن فعل ناگذر.....
۲۸.....	۱-۵-۴ گذرا کردن فعل های گذرا (گذرای سببی).....
۲۸.....	۱-۶ زمان فعل.....
۲۹.....	۱-۶-۱ اقسام ماضی.....

- ۲۹..... ۰۲-۶-۱ ماضی ساده (مطلق)
- ۳۰..... ۰۳-۶-۱ ماضی استمراری
- ۳۲..... ۰۴-۶-۱ ماضی نقلی
- ۳۳..... ۰۵-۶-۱ ماضی استمراری نقلی
- ۳۴..... ۰۶-۶-۱ ماضی بعید
- ۳۴..... ۰۷-۶-۱ ماضی بعید نقلی
- ۳۵..... ۰۸-۶-۱ ماضی التزامی
- ۳۵..... ۰۹-۶-۱ مضارع اخباری
- ۳۶..... ۰۱۰-۶-۱ مضارع التزامی
- ۳۸..... ۰۱۱-۶-۱ آینده
- ۳۸..... ۰۷-۱ فعل معلوم ومجهول
- ۳۸..... ۰۱-۷-۱ فعل معلوم
- ۳۹..... ۰۲-۷-۱ فعل مجهول
- ۴۰..... ۰۸-۱ وجوه فعل
- ۴۱..... ۰۱-۸-۱ وجه اخباری
- ۴۱..... ۰۲-۸-۱ وجه التزامی
- ۴۲..... ۰۳-۸-۱ وجه امری
- ۴۲..... ۰۹-۱ افعال ناقص
- ۴۴..... ۰۱۰-۱ فعل دعایی

فصل دوم: اسم

- ۴۶..... ۰۱-۲ تعاریف اسم
- ۴۷..... ۰۲-۲ ویژگی های اسم
- ۴۷..... ۰۳-۲ اسم عام
- ۴۸..... ۰۴-۲ اسم خاص
- ۴۸..... ۰۵-۲ اسم شناس، ناشناس، جنس
- ۴۸..... ۰۱-۵-۲ اسم شناس
- ۵۱..... ۰۲-۵-۲ اسم ناشناس

۵۲.....	۰۳-۵-۲ اسم جنس.....
۵۲.....	۰۶-۲ شمار.....
۵۳.....	۰۱-۶-۲ مفرد.....
۵۳.....	۰۲-۶-۲ جمع.....
۵۴.....	۰۳-۶-۲ اسم جمع.....
۵۶.....	۰۴-۶-۲ جمع مکسر.....
۶۰.....	۰۷-۲ ساختمان اسم.....
۶۰.....	۰۱-۷-۲ اسم ساده.....
۶۱.....	۰۲-۷-۲ اسم مرکب.....
۶۲.....	۰۳-۷-۲ اسم مشتق.....
۶۴.....	۰۴-۷-۲ اسم مشتق - مرکب.....

فصل سوم : ضمائر، صفات

۶۶.....	۰۱-۳ تعاریف ضمیر.....
۶۹.....	۰۲-۳ انواع ضمیر.....
۶۹.....	۰۱-۲-۳ ضمائر شخصی.....
۷۲.....	۰۲-۲-۳ ضمائر اشاره.....
۷۳.....	۰۳-۲-۳ ضمائر پرسشی.....
۷۳.....	۰۴-۲-۳ ضمائر مبهم.....
۷۶.....	۰۵-۲-۳ ضمائر مشترک.....
۷۹.....	۰۶-۲-۳ ضمائر تعجیبی.....
۷۹.....	۰۷-۲-۳ ضمائر اختصاصی.....
۸۰.....	۰۳-۳ تعاریف صفات و انواع آن.....
۸۲.....	۰۴-۳ صفات بیانی و انواع آن.....
۸۲.....	۰۱-۴-۳ صفت بیانی ساده.....
۸۲.....	۰۲-۴-۳ صفت فاعلی.....
۸۴.....	۰۳-۴-۳ صفت مفعولی.....
۸۵.....	۰۴-۴-۳ صفت نسبی.....

- ۸۵..... صفت لیاقت ۰۵-۴-۳
- ۸۵..... صفت اشاره ۰۴-۳
- ۸۶..... صفت شمارشی ۰۵-۳
- ۸۸..... صفت پرسشی ۰۶-۳
- ۸۹..... صفت تعجیبی ۰۷-۳
- ۸۹..... صفت مبهم ۰۸-۳
- ۹۰..... انواع صفات از نظر ساخت ۰۹-۳
- ۹۰..... صفات ساده ۰۱-۹-۳
- ۹۱..... صفات مشتق ۰۲-۹-۳
- ۹۱..... صفات مرکب ۰۳-۹-۳
- ۹۱..... صفات مشتق-مرکب ۰۴-۹-۳
- ۹۲..... درجات صفات بیانی ۰۱۰-۳
- ۹۲..... صفت بیانی مطلق ۰۱-۱۰-۳
- ۹۲..... صفت تفضیلی (برتر) ۰۲-۱۰-۳
- ۹۲..... صفت عالی (برترین) ۰۳-۱۰-۳

فصل چهارم: قیود، اصوات

- ۹۵..... تعاریف قید و انواع آن ۰۱-۴
- ۹۶..... ساختمان قیود ۰۲-۴
- ۹۶..... قیدهای نشانه دار ۰۳-۴
- ۹۶..... کلمات تنوین دار عربی ۰۱-۳-۴
- ۹۷..... قیدهای پیشوندی ۰۲-۳-۴
- ۹۷..... متمم های قیدی ۰۳-۳-۴
- ۹۷..... واژه های مکرر ۰۴-۳-۴
- ۹۷..... قیدهای بی نشانه ۰۴-۴
- ۹۷..... قید مختص ۰۱-۴-۴
- ۹۸..... قید مشترک با اسم ۰۲-۴-۴
- ۹۸..... قید مشترک با صفت ۰۳-۴-۴

- ۹۸..... ۰۵-۴ قیود از نظر معنایی.....
- ۹۸..... ۰۱-۵-۴ قید های زمان.....
- ۱۰۲..... ۰۲-۵-۴ قید های مکان.....
- ۱۰۲..... ۰۳-۵-۴ قید های مقدار.....
- ۱۰۳..... ۰۴-۵-۴ قید های حالت.....
- ۱۰۴..... ۰۵-۵-۴ قید های کیفیت.....
- ۱۰۴..... ۰۶-۵-۴ قید های استثنا.....
- ۱۰۵..... ۰۷-۵-۴ قید های نفی.....
- ۱۰۵..... ۰۸-۵-۴ - قید های تصدیق و تاکید و ایجاب.....
- ۱۰۶..... ۰۹-۵-۴ قید های تدریج.....
- ۱۰۶..... ۰۱۰-۵-۴ قید های پرسش.....
- ۱۰۷..... ۰۱۱-۵-۴ قید های تشبیه.....
- ۱۰۷..... ۰۱۲-۵-۴ قید های شک و تردید.....
- ۱۰۸..... ۰۶-۴ تعاریف اصوات.....
- ۱۰۹..... ۰۷-۴ اقسام صوت از نظر ساخت.....
- ۱۱۰..... ۰۸-۴ اقسام صوت از نظر معنی.....

فصل پنجم: وندها، حروف

- ۱۱۳..... ۰۱-۵ انواع وندها.....
- ۱۱۳..... ۰۱-۱-۵ پیشوندها.....
- ۱۱۸..... ۰۲-۱-۵ میانوندها.....
- ۱۱۸..... ۰۳-۱-۵ پسوندها.....
- ۱۲۷..... ۰۲-۵ تعاریف حروف و انواع آن.....
- ۱۲۸..... ۰۱-۲-۵ حروف اضافه.....
- ۱۳۵..... ۰۱-۲-۵ حروف ربط.....
- ۱۳۸..... ۰۱-۲-۵ حروف استثنا.....
- ۱۳۸..... ۰۱-۲-۵ حرف "را".....
- ۱۳۹..... ۰۱-۲-۵ حروف ندا.....

فصل ششم: جمله و ساختار نحوی آن

- ۱۴۱..... ۰۱-۶ تعاریف جمله و اقسام آن
- ۱۴۵..... ۰۲-۶ بررسی جملات از نظر ساخت
- ۱۴۵..... ۰۱-۲-۶ جملات مستقل ساده
- ۱۴۵..... ۰۲-۲-۶ جملات مرکب
- ۱۴۶..... ۰۳-۶ بررسی جملات از حیث معنایی
- ۱۴۶..... ۰۱-۳-۶ جملات خبری
- ۱۴۶..... ۰۲-۳-۶ جملات انشایی
- ۱۴۷..... ۰۴-۶ بررسی جملات از نظر نظم و ترتیب
- ۱۴۷..... ۰۱-۴-۶ شیوه عادی
- ۱۴۷..... ۰۲-۴-۶ شیوه بلاغی
- ۱۵۱..... ۰۵-۶ ویژگی ها و اختصاصات دستوری کتاب

فصل هفتم: نمودارها، تجزیه و تحلیل، نتیجه گیری

- ۱۶۱..... ۰۱-۷ افعال
- ۱۶۸..... ۰۱-۱-۷ نتیجه
- ۱۶۹..... ۰۲-۷ اسم
- ۱۷۵..... ۰۱-۲-۷ نتیجه
- ۱۷۶..... ۰۳-۷ قیود
- ۱۸۲..... ۰۱-۳-۷ نتیجه
- ۱۸۳..... ۰۴-۷ ضمائر
- ۱۸۷..... ۰۱-۴-۷ نتیجه
- ۱۸۸..... ۰۵-۷ اصوات
- ۱۸۸..... ۰۱-۵-۷ نتیجه
- ۱۸۹..... ۰۶-۷ حروف
- ۱۹۵..... ۰۱-۶-۷ نتیجه
- ۱۹۶..... ۰۷-۷ وند
- ۱۹۸..... ۰۱-۷-۷ نتیجه

۱۹۹.....	۰۸-۷ صفات
۲۰۱.....	۰۱-۸-۷ نتیجه
۲۰۲.....	۰۹-۷ جمله
۲۰۴.....	۰۱-۹-۷ نتیجه
۲۰۷.....	۰۱۰-۷ نتیجه گیری کلی
۲۱۲.....	فهرست منابع

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۶۱	نمودار ۷-۱-۰۱ ساختمان افعال.....
۱۶۲	نمودار ۷-۱-۰۲ کاربرد زمان.....
۱۶۳	نمودار ۷-۱-۰۳ کاربرد افعال ربطی، غیر ربطی، فعل ناقص.....
۱۶۴	نمودار ۷-۱-۰۴ کاربرد افعال معلوم ومجهول.....
۱۶۵	نمودار ۷-۱-۰۵ کاربرد افعال لازم، متعدی، دو وجهی.....
۱۶۶	نمودار ۷-۱-۰۶ همکردهای فعل مرکب.....
۱۶۷	نمودار ۷-۱-۰۷ فراوانی همکردهای فعل مرکب.....
۱۶۹	نمودار ۷-۲-۰۱ کاربرد مفاهیم ومعانی اسم.....
۱۷۰	نمودار ۷-۲-۰۲ کاربرد اسم های عام وخاص.....
۱۷۱	نمودار ۷-۲-۰۳ کاربرد اسم های مفرد وجمع.....
۱۷۲	نمودار ۷-۲-۰۴ استعمال نشانه های جمع وجمع مکسر.....
۱۷۳	نمودار ۷-۲-۰۵ کاربرد ساختمان اسامی.....
۱۷۴	نمودار ۷-۲-۰۶ فراوانی نشانه های جمع وجمع مکسر.....
۱۷۶	نمودار ۷-۳-۰۱ فراوانی قيود زمان.....
۱۷۷	نمودار ۷-۳-۰۲ فراوانی قيود مکان.....
۱۷۸	نمودار ۷-۳-۰۳ فراوانی قيود مقدار.....
۱۷۹	نمودار ۷-۳-۰۴ فراوانی قيود تاکيد.....
۱۸۰	نمودار ۷-۳-۰۵ فراوانی قيود شك و تردید.....
۱۸۱	نمودار ۷-۳-۰۶ فراوانی قيود نفی.....
۱۸۲	نمودار ۷-۳-۰۷ فراوانی قيود استثنا.....
۱۸۳	نمودار ۷-۴-۰۱ کاربرد ضمائر شخصی جدا.....
۱۸۴	نمودار ۷-۴-۰۲ فراوانی ضمائر شخصی جدا.....
۱۸۵	نمودار ۷-۴-۰۳ فراوانی ضمائر شخصی پیوسته.....
۱۸۶	نمودار ۷-۴-۰۴ فراوانی ضمائر اشاره.....
۱۸۷	نمودار ۷-۴-۰۵ فراوانی ضمائر مبهم، پرسشی، تعجبی، مشترک.....
۱۸۸	نمودار ۷-۵-۰۱ فراوانی اصوات.....
۱۸۹	نمودار ۷-۶-۰۱ فراوانی حروف اضافه.....

- ۱۹۰..... نمودار ۰۶-۶-۰۲ کاربرد حروف اضافه
- ۱۹۱..... نمودار ۰۳-۶-۰۷ فراوانی حروف ربط
- ۱۹۲..... نمودار ۰۴-۶-۰۷ فراوانی حروف استثنا
- ۱۹۳..... نمودار ۰۵-۶-۰۷ فراوانی حرف " و "
- ۱۹۴..... نمودار ۰۶-۶-۰۷ فراوانی حروف ندا
- ۱۹۵..... نمودار ۰۷-۶-۰۷ فراوانی حرف " را "
- ۱۹۶..... نمودار ۰۱-۷-۰۷ کاربرد وندها
- ۱۹۷..... نمودار ۰۲-۷-۰۷ فراوانی برخی پساوند
- ۱۹۸..... نمودار ۰۳-۷-۰۷ فراوانی پیشوندها
- ۱۹۹..... نمودار ۰۱-۸-۰۷ کاربرد ساخت صفات
- ۲۰۰..... نمودار ۰۲-۸-۰۷ کاربرد صفات بیانی
- ۲۰۱..... نمودار ۰۳-۸-۰۷ فراوانی صفات اشاره، مبهم، شمارشی، پرسشی، عالی، برتر، لیاقت، تعجبی
- ۲۰۲..... نمودار ۰۱-۹-۰۷ مقایسه ساخت جملات
- ۲۰۳..... نمودار ۰۲-۹-۰۷ مقایسه وجه جملات
- ۲۰۴..... نمودار ۰۳-۹-۰۷ مقایسه ترتیب اجزای جملات
- ۲۰۵..... نمودار ۰۱-۱۰-۰۷ فراوانی عبارات عربی، فعل بجای آورد، واژگان امیدو اوامید، نوشتن و نوشتن

مقدمه

موضوع تحقیق:

اساساً مطالعه ی زبان فارسی به شیوه ی علمی در ایران کار تازه و بدیعی است و در واقع بعد از تأسیس مدارس جدید و دانشگاهها آغاز شده ؛ به عبارت دیگر تحقیق و بررسی علمی و روشمند درباره مباحث دستور زبان فارسی به قرون اخیر محدود می شود و پیش از آن چندان توجهی به دستور زبان فارسی با روشهای علمی نشده بود و اگر آثار گرانقدر بزرگانی چون فردوسی، سعدی، نظامی، مولوی، حافظ و دیگران نبود، چه بسا این زبان ارزشمند تا به امروز دچار دگرگونی هایی می شد اما این آثار سر مشق و راهنمایی برای نویسندگان و شاعران گردید که هر چند نسبت به اصول و قوانین دستور زبان فارسی به شکل امروزی اطلاعی نداشتند اما از این اصول و قوانین پیروی کرده اند مگر در معدود مواردی که آن نیز با توجه به تحولات سیاسی و اجتماعی ایران آن زمان قابل پذیرش است.

کتاب عتبه الکتبه که به عنوان موضوع تحقیق انتخاب شده است از جمله کتبی است که در زمان نگارش آن توجه خاصی به عربی مآبی و گرایش به ورود لغات عربی به زبان فارسی شده است؛ چرا که زمان نگارش کتاب مربوط به دوره ای خاصی از ادوار نثر فارسی یعنی رواج نثر فنی و مصنوع است.

یکی از موارد استفاده نثر فنی و مصنوع در ترسل و نگارش نثر منشیانه است.

دبیران یا منشیان افراد عالم و با دانشی بودند که در زبان عرب بسیار ماهر و متبحر بودند در نگارش آثارشان از این علم و دانش خویش استفاده می کردند. منتجب الدین بدیع دبیر دیوان رسایل بوده است و بعدها رئیس دیوان رسایل سلطان سنجر سلجوقی شد؛ او کتاب عتبه الکتبه را به

نثر فنی نگاشته و سبک نگارش خود را به صورت کتاب مدونی در آورده است تا سر مشق دبیران و منشیان گردد.

از جمله دلایل انتخاب من در بررسی ساختار دستوری این کتاب این است که با بررسی دقیق کتاب تا حدود زیادی ویژگی ها و قواعد دستوری و نگارشی آن دوره مشخص می شود، و علاوه بر این کتاب مهم اما مهجوری است.

برخی از این ویژگی ها که اکثراً جزء ویژگی های نثر فنی است، عبارتند از:

- ۱- کثرت لغات، اصطلاحات و عبارات عربی
- ۲- استفاده فراوان از سجع که تا حدودی برخی جملات را آهنگین کرده است.
- ۳- حذف شناسه ی فعل به صورت مکرر به قرینه لفظی
- ۴- استفاده فراوان از جمع مکسر
- ۵- کاربرد فراوان نشانه های جمع عربی
- ۶- " را " علامت مفعول است و در بسیار موارد در معنی " برای " و جهت جدایی مضاف و مضاف الیه (فک اضافه) استفاده شده است.
- ۷- اطنابهای فراوان که لازم و ملزوم مکاتبات دیوانی است.
- ۸- تکرار بیش از حد فعل در پایان جملات
- ۹- استعمال دو شکل مختلف واژه پیش و پس از ابدال

اهمیت موضوع:

شناخت ساختار زبانی و دستوری متون گذشته از جهات مختلف دارای ارزش است. آگاهی از روند تغییرات زبانی و دستوری، روشن شدن زوایای پنهان زبانی و بهره گیری از آن در زبان امروزه با توجه به اینکه زبان فارسی امروزی مورد تهاجم واژگان بیگانه است؛ می توان از این پژوهش سود جست و اهمیت دیگر این پژوهش شناخت ساختار زبانی و دستوری خود این کتاب است.

اهداف و کاربردها:

- ۱- ترسیم خطوط اصلی بحث دستوری در این اثر تسری آن به آثار مشابه.
- ۲- امکان مقایسه بین دستور زبان این اثر با سایر متون مشابه.

- ۳- استفاده از این پژوهش در تدوین دستور جامع تاریخی زبان فارسی .
 ۴- استفاده از این پژوهش در تدوین سبک شناختی زبان.

پرسش های پژوهش:

- پرسش های اساسی این پژوهش عبارتند از:
- ۱- کاربرد اسامی، معانی و ساختار آنها چگونه است؟
 - ۲- افعال در این اثر چه کاربرد و جایگاهی دارند؟
 - ۳- صفات، قیود و ضمائر در اثر چگونه به کار رفته اند و از چه ساختاری برخوردارند؟
 - ۴- کدام اصوات در این اثر بیشتر کاربرد دارند؟
 - ۵- کاربرد وندها در این کتاب به چه شیوه ای است؟
 - ۶- جملات در این اثر چگونه به کار رفته اند و چه ساختاری دارند؟

فرضیات:

- ۱- افعال از تنوع معنایی، ساختاری و کاربردی برخوردارند.
- ۲- اسامی در این کتاب می توانند ساختار و دسته بندی خاصی داشته باشند.
- ۳- احتمالاً کاربرد قیود از نظر معنایی و ساختاری شکل ویژه ای دارند که خاص متون فنی است.
- ۴- ضمائر از تنوع و کاربرد خاص برخوردارند.
- ۵- اصوات و حروف دارای کاربرد و معنای ویژه ای هستند.
- ۶- با توجه به فنی بودن اثر وندها قابل دسته بندی است.
- ۷- ساختار نحوی و معنایی جملات می توانند از یک دسته بندی منظم برخوردار باشند.

سابقه و پیشینه تحقیق:

پژوهشی با چنین ساختار و طرحی درباره ی برخی از متون مشهور نثر فارسی انجام شده است ولی در خصوص کتاب عتبه الکتبه هیچ نوع کار دستوری انجام نشده است و با توجه به موضوع اثر که درباره ی ترسل و نامه نگاری است این پژوهش کار تازه ای است.

کتاب عتبه الکتبه ومؤلف آن در یک نگاه

کتاب عتبه الکتبه مجموعه منشآت منتجب الدین بدیع اتابک الجوینی منشی سلطان سنجر سلجوقی و رئیس دیوان رسایل اوست.

نام او چنانکه صریحاً و مکرراً در اثنای کتابش آمده علی بن احمد الکاتب است؛ "اجل عالم اخص منتجب الدین مخلص الاسلام مؤید الملک یمین الدوله عزیزالملوک و السلاطین علی بن احمد الکاتب ادام الله تمکینه که درجه او در مجلس ما برتر جملگی مقربان و خواص و معتمدانست" ^۱ و "از نویسنده این حرفها علی بن احمد الکاتب التماس کردند تا حال شیخ صابین عابد متقی عبد الرحمن ضاعف الله توفیقه بررأی بزرگان و مهتران و دوستان ناحیت دام تمکینهم عرض کند" ^۲ و "بنده و دعا گوی علی کاتب بر رأی عالی خداوندی ولی النعمی ضیاء الملکی دام علوه می نماید" ^۳

و لقب اسلامی او چنانکه صریح در صفحات (۳۱، ۶۸، ۶۹) کتابش آمده منتجب الدین است: "اجل عالم اخص منتجب الدین مخلص الاسلام مؤید الدوله نجم المعالی سید الکتاب ادام الله تمکینه که منصب و ثابت او در خدمت دیوان و پیش تخت ما بر خاص و عام پوشیده نیست" و یا "در مهمات خویش رجوع با منتجب الدین کنند" ^۴

و لقب دولتی او در صفحات (۳۱ و ۶۸) همانگونه که در ارجاعات ۱ و ۴ آمده مؤید الدوله و مؤید الملک یمین الدوله است؛ ظاهراً هر دو لقب مؤید الملک و مؤید الدوله را در زمانهای مختلف داشته است.

منتجب الدین بدیع معاصر رشید و طواط و انوری شاعر بوده است و اوست که در نزد سلطان سنجر از رشید و طواط شفاعت کرد تا سلطان از سر خون او در گذشت که اجمال آن حکایت به قرار زیر است:

"در سال ۵۴۲ سلطان سنجر بقصد محاربه با اتسز خوارزمشاه بجانب خوارزم لشکر کشید و ابتدا قصبه هزار اسب را مدت دو ماه محاصره نمود، انوری در این سفر در خدمت سلطان سنجر بود این دو بیت را بر تیری نوشت و در هزار اسب انداخت:

ای شاه همه ملک زمین حسب تر است

و ز دولت و اقبال جهان کسب تر است

۱- علی بن احمد کاتب جوینی، عتبه الکتبه، تصحیح محمد قزوینی و عباس اقبال آشتیانی (تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۸۴)، ص ۶۸

۲- همان، ص ۱۴۸

۳- همان، ص ۱۶۶

۴- همان، صص ۳۱، ۶۸، ۶۹